

НЕЗАЛЕЖНА МЕДІЙНА РАДА

Висновок № 25

**щодо матеріалів стосовно діяльності ГО «Життя» на 5-му каналі та у виданні
«ДЕНЬГИ.ua»**

м. Київ

«26» березня 2018 р.

I. Обставини справи

1. 15 лютого 2018 року до Незалежної медійної ради було переадресоване звернення пана Андрія Скіпальського із проханням розглянути можливість надання експертної оцінки матеріалів у ЗМІ, які дискредитують антитютюнову діяльність та зводять наклеп на працівників і партнерів ГО «Життя».

2. 19 лютого 2018 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на факт посилення тиску на громадських діячів через медійні матеріали, які мають ознаки замовності.

3. 20 березня 2018 року член Незалежної медійної ради Роман Головенко взяв самовідвід у справі з огляду на наявність спільних проєктів із ГО «Життя».

4. Матеріалами, що є предметом розгляду в рамках цієї справи, стали випуск передачі «Тютюнові війни» програми «Stop корупції»¹ на 5-му каналі, а також стаття «Анти табачные активисты в Украине обслуживают интересы транснациональных производителей» в інтернет-виданні «ДЕНЬГИ.ua»².

5. У передачі «Тютюнові війни», яка транслювалася 5-м каналом, журналісти проєкту проводять розслідування, спрямоване за з'ясування мотивів учасників антитютюнової боротьби в парламенті. Одним із основних героїв передачі є ГО «Життя», яка займається діяльністю у сфері громадського здоров'я та була причетною до розробки та прийняття низки законопроєктів у цій сфері. На початку передачі голова ГО «Життя» Андрій Скіпальський розповідає про здобутки власної організації (прийняття законопроєктів, акції, соціальну рекламу тощо); на запитання журналістки щодо того, чи займається організація боротьбою

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=iApuH79dIk>

² <http://dengi.ua/business/302036-Antitabachnye-aktivisty-v-Ukraine-obsluzhivajut-interesy-transnacional-nyh-proizvoditelej>

з контрабандою цигарок, пан Скіпальський відповів, що на цей момент організації бракує для цього відповідних ресурсів.

Одразу після цього журналістка стверджує, що перед записом передачі пан Скіпальський категорично відмовився говорити про фінансування організації, оскільки ця тема є другорядною — а саме з огляду на таку відповідь журналісти почали розслідування на зазначену тему, бо це *«підозріло»*, а також *«саме їх постійно не вистачає на ефективнішу діяльність»* громадської організації, яку він очолює. Розслідувачі аналізують публічний звіт ГО «Життя» і, порівнявши суми з декларації пана Скіпальського та звіту, доходять висновку, що його зарплатня становить понад 25 % річного фінансування організації та перевищує витрати на роботу всіх решти експертів ГО та адміністративні витрати взяті разом (див. 05:53). Окремо робиться акцент на тому, що сума зарплатні пана Скіпальського становила понад 53 мінімальні заробітні плати за місяць, що менше за заробіток міністра фінансів (див. 06:10–06:28).

Далі в передачі йдеться про Костянтина Красовського та Ганну Гопко. Зокрема, про пана Красовського подається інформація, взята з видання «Кримінальна Україна»: що він був змушений піти із програми контролю за тютюном ВООЗ на вимогу керівництва ВООЗ через звинувачення у фінансових махінаціях (див. 07:12–07:33). Щодо пані Гопко також робиться акцент на її заможності та заснуванні нею ГО «Життя»; самі ж журналісти мають розмову з нею у Верховній Раді, але про гроші вона теж говорити відмовилася.

За допомогою коментаря юриста Михайла Ілляшева розслідувачі окремо натякають, що лобювання є легальним лише до певної межі й може бути кримінально караним; далі називають представників антитютюнових ГО саме лобістами. Потім розгортають тезу про те, що прийняття низки антитютюнових законопроектів є популістським і спрямованим винятково на звітування донорам про виконану діяльність; тимчасом як саме в боротьбі з контрабандою цигарок немає місця популізму (див. 12:50). Також автори стверджують, що діяльність із ратифікації протоколу ВООЗ із боротьби з нелегальною торгівлею тютюновими виробами з боку ГО є недостатньою, зокрема й з фінансових причин, згаданих вище.

Розслідувачі стверджують, що заборона викладки цигарок на вітринах призведе до протилежних наслідків: не захистить неповнолітніх від впливу тютюну, а навпаки, збільшить обсяги нелегальної торгівлі, оскільки збільшиться нелегальна торгівля поштучними цигарками, яку провадять *«бабусі з лотками»* і яка більше провокує дитячу залежність. Журналісти нарікають, що саме на ринках не знайти борців із курінням, а також стверджують: якщо прибрати МАФи, *«то оці бабусі, вони будуть по всьому місті»* (див. 17:01–17:03).

Також журналісти розвивають лінію прихильності депутатів-антитютюників до Львівської тютюнової фабрики у Винниках, колишній директор якої є помічником народного депутата Оксани Юринець і мером міста Винники. Це, з висновку журналістів, підтверджують і слова народного депутата Андрія Антонищак про необхідність захисту нашого товаровиробника. Діяльність Львівської тютюнової фабрики журналісти планують висвітлити у подальших передачах.

Юрій Когут, голова компанії «Сидкон», наприкінці програми стверджує, що фармацевтичні компанії витратили на лобізм більше за представників паливно-енергетичного комплексу США і що одним із фондів, у які вони вкладаються, є Фонд Блумберга, один із основних донорів ГО «Життя». Він також стверджує, що представникам подібних організацій вигідно не доводити діяльність до логічного кінця, оскільки це означатиме закінчення фінансування. Передача завершується фразою журналістки: *«Після усього вивченого та дослідженого нами, висновки невтішні. В першу чергу через те, що насправді шляхетна місія — покращити здоров'я нації, зменшити кількість курців, збільшити надходження до бюджету — не зовсім те, чого насправді прагнуть борці з палінням. Просто якщо проблему тютюнопаління в Україні буде вирішено, а закони ухвалено, антитютюнові лобісти залишаться без солодких грошей, за які можна навіть не звітувати»* (див. 23:23–23:48).

6. У статті «Антитабачные активисты в Украине обслуживают интересы транснациональных производителей» в інтернет-виданні «ДЕНЬГИ.ua» не вказано автора; вона присвячена питанням ратифікації Протоколу ВООЗ про ліквідацію незаконної торгівлі тютюновими виробами, а також введенню додаткових обмежень для роздрібною торгівлі цигарками. Автори матеріалу стверджують, що протокол є черговою декларацією про наміри, тимчасом як справжня протидія незаконному обігу тютюну можлива винятково митними та поліцейськими заходами. Також зазначається, що, *«как свидетельствуют открытые данные той же ВОЗ, введение специфических ограничений на табак никак не отражается на уровне потребления»*, а лише зменшить кількість реалізаторів продукції.

Із цього робиться висновок, що *«единственным надежным инструментом борьбы с табакокурением являются ценовые методы, которые внедряются путем повышения налогов и введения обязательной минимальной налоговой составляющей в цене пачки сигарет»*. Наводиться цитата пана Костянтина Красовського (*«Адвалорный акциз... потерял свой фискальный смысл. По сути, дал менее 1 % от всех акцизных поступлений»*) на підтвердження того, що українські антитютюнові активісти були проти підвищення адвалорного акцизу.

Наприкінці матеріалу — такий висновок: *«Таким образом, позиция активистов, приводит как к увеличению табакокурения среди молодежи, так же полностью отвечает интересам транснациональных табачных компаний. Единственный вопрос, который остается без ответа: а в курсе международные доноры украинских антитабачных объединений, на что расходуются средства их грантов?»*.

II. Регулювання

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

Стаття 20

2. Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом.

3. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

4. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 59. 1. Телерадіоорганізація зобов'язана:

в) поширювати об'єктивну інформацію.

Стаття 60. 1. Творчий працівник телерадіоорганізації зобов'язаний:

б) перевіряти достовірність одержаної ним інформації;

г) виконувати інші вимоги, які впливають із цього Закону і статуту телерадіоорганізації та укладеного ним з телерадіоорганізацією трудового договору.

5. Кодекс етики українського журналіста³

6. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти та редактори повинні здійснювати кроки для

³ <http://www.cje.org.ua/ua/code>

перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, прес-служб та інших джерел.

9. Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного. Неприпустимим є розповсюдження інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення.

5. Резолюція ПАРЄ 1003 (1993) «Про етичні принципи журналістики»⁴

4. Поширення повідомлень має базуватися на принципі достовірності, що забезпечується відповідними засобами перевірки й доказів, а також на неупередженості подання, опису й розповіді. Чутки не повинні бути складовою повідомлень. Заголовки та виклад повідомлень мають відображати сутність представлених фактів і даних якомога точніше.

21. Отже, журналістика не повинна змінювати правдиву й неупереджену інформацію або чесні думки, використовувати їх на користь ЗМІ, намагаючись створити чи сформувані громадську думку, оскільки законність журналістики ґрунтується на ефективній повазі основоположного права громадян на інформацію як складовій поваги демократичних цінностей. Тому журналістика, пов'язана із законними розслідуваннями, обмежується достовірністю й чесністю інформації та думок і є несумісною з журналістськими кампаніями, що проводяться на підставі заздалегідь випрацюваних позицій і спеціальних інтересів.

III. Оцінка дотримання професійних стандартів журналістики

1. У нинішніх реаліях українського громадського життя до діяльності громадських активістів підвищена увага як із боку їхніх умовних супротивників — політиків та олігархів, так і колег у сфері. Цікавість до ефективності діяльності тієї чи іншої організації, а також до грошових потоків, якими такі організації оперують, є досить високою в суспільстві. Як уже зазначала Незалежна медійна рада, **осіб, що є представниками громадських організацій, активних у публічному просторі, варто розглядати як публічних осіб**; тож межа допустимої критики для них ширша, а очікуваний захист права на повагу до приватного життя — нижчим. Утім, **це жодним чином не звільняє медіа при підготовці критичних матеріалів, що є частиною суспільних дебатів із певного питання, від дотримання професійних стандартів журналістики** (п. 2-3 висновку щодо трансляції програми «Слідами грантоїдів: спеціальний репортаж» телеканалом «Україна» (№ 16 від 27 червня 2017 року)⁵.

2. Одним із основних стандартів, яких має дотримуватися інформаційна журналістика, є стандарт **достовірності подачі інформації**. Стандарту достовірності слід дотримуватися, **щоби кожен факт, наведений у передачі, був перевірений та підтверджений належними джерелами перевірки інформації** (п. 5 висновку щодо трансляції телеканалом NewsOne сюжету про розгляд комітетом із фінансових питань Конгресу США наявності корупції

⁴ <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=16414&lang=en>; переклад українською: <http://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1003-1993-pro-etychni-pryntsypy-zhurnalistyky/>

⁵ <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-prohramy-slidamy-hrantojidiv-spetsialnyj-reportazh-na-telekanali-ukrajina/>

в НБУ (№ 20 від 2 листопада 2017 року)⁶; п. 6 висновку щодо трансляції телеканалом «112» документального фільму «Операція “Паспорт”» (№ 21 від 26 грудня 2017 року)⁷; п. 4 висновку щодо трансляції телеканалом «UA: Суми» випуску «Видавці коммайна» передачі «Під прицілом» (№ 22 від 18 січня 2018 року)⁸.

Якщо говорити про передачу «Тютюнові війни», то варто звернути увагу на низку моментів. По-перше, автори передачі некоректні в контексті порівняння доходів пана Скіпальського із загальною сумою донорських коштів, отриманих ГО «Життя» (див. 05:53); сума його річного доходу є не більшою, а на понад 30 тисяч гривень меншою за витрати на роботу всіх експертів ГО «Життя». По-друге, існують сумніви щодо надійності такого джерела, як сайт «Украина криминальная», на який посилається ведуча передачі (вочевидь, ідеться про матеріал за [посиланням](#))⁹, стверджуючи, що пан Красовський був змушений піти з ВООЗ через фінансові махінації. По-третє, непідтвердженою залишається теза авторів передачі про те, що саме «бабусі з лотками», які продають цигарки поштучно, є основною причиною популяризації паління серед молоді. Насамкінець, теза, що лунає у висновку про відсутність необхідності звітувати за використання коштів, також є хибною — і спростовується самим фактом наявності в сюжеті річного звіту ГО «Життя».

У матеріалі інтернет-видання «ДЕНЬГИ.ua» також серйозні проблеми із дотриманням стандарту достовірності. Невідомий автор наводить низку фактів, зокрема про те, що «количество производителей табачных изделий с того времени сократилось с 24 компаний до пяти», «как свидетельствуют открытые данные той же ВОЗ, введение специфических ограничений на табак никак не отражается на уровне потребления» тощо. Водночас до статті не долучено жодного посилання, за яким можна було би верифікувати ті чи інші твердження про факти.

3. Щодо публікації інтернет-видання «ДЕНЬГИ.ua», то її аналіз дозволяє стверджувати також і про наявність порушення стандарту *точності подачі інформації*, який вимагає, зокрема, **точного й дослівного відтворення цитат осіб, яких згадують у матеріалі**. У тексті подано цитату пана Красовського про те, що «адвалорний акциз... потерял свой фискальный смысл. По сути, дал менее 1 % от всех акцизных поступлений». Водночас його коментар у першоджерелі на сайті Українського центру контролю над тютюном був таким: «Через те що адвалорний акциз в Україні декілька років поспіль не підвищують, він втратив свій фіскальний сенс. Адвалорний акциз, по суті, (для тих сигарет, де акциз був вищим за мінімальний специфічний) дав менше ніж 1% від усіх акцизних надходжень»¹⁰. Це свідчить про зумисне спотворення авторами інтернет-видання інформації, аби підтвердити свою позицію.

⁶ <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-telekanalom-newsone-syuzhetu-pro-rozhlyad-komitetom-z-finansovyh-pytan-konhresu-ssha-nayavnosti-koruptsiji-v-nbu/>

⁷ <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-telekanalom-112-dokumentalnoho-filmu-operatsiya-pasport-2/>

⁸ <http://mediarada.org.ua/case/translyatsiya-telekanalom-ua-sumy-vypusku-vydavtsi-kommajna-peredachi-pid-prytsilom/>

⁹ http://cripo.com.ua/print.php?sect_id=6&aid=123752

¹⁰ <http://tobaccocontrol.org.ua/news/ukrayina-otrimala-riekordni-nadkhodzhiennia-vid-tiutiunovikh-aktsiziv-na-foniskorochiennia-spozhyvannia-tiutiunu>

4. З огляду на це, Незалежна медійна рада дійшла висновку, що **5 канал при трансляції випуску «Тютюнові війни» програми «Stop корупції» порушив стандарт достовірності подання інформації, а видання «ДЕНЬГИ.ua» у матеріалі «Антитабачные активисты в Украине обслуживают интересы транснациональных производителей» припустилося порушень стандартів достовірності й точності подання інформації.**

5. Незалежна медійна рада вважає за необхідне окремо наголосити: розслідувальна журналістика має концентруватися на тому, щоб доносити до суспільства випадки реальних та підтверджених зловживань із боку різноманітних суб'єктів. Для цього має аналізуватися конкретний мандат тих чи інших чиновників, установ або організацій, досліджуватися їхні компетенції та повноваження в певній сфері, їхня актуальна діяльність.

Вибудова журналістського розслідування на припущенні чи твердженні щодо ефективності або доцільності діяльності громадських організацій суперечить стандартам достовірності й неупередженості. Таке твердження чи припущення мусить мати чітку й неупереджену фактологічну базу, а не спиратися переважно на суб'єктивну оцінку авторів журналістського матеріалу, інакше таке «розслідування» є маніпулятивним і суперечить самій ідеї журналістики й такого важливого жанру, як журналістські розслідування. Кожна громадська організація має визначену власним статутом мету і діяльність та виконує відповідні проекти. Саме тому звинувачення на адресу ГО «Життя», що їхня діяльність є популістською, а справжньою та непопулістською боротьбою з розповсюдженням цигарок є винятково боротьба з їх контрабандою, є некоректним для інформаційної журналістики.

6. Також варто згадати й той факт, що тези про відмінність справжніх цілей антитютюнових активістів від їхньої актуальної діяльності були підхоплені низкою онлайн-медіа протягом короткого періоду часу^{11, 12, 13, 14}. Це дозволяє говорити про можливість спланованої інформаційної атаки на ГО «Життя». Незалежна медійна рада **застерігає медіа від участі в таких атаках на громадських активістів та закликає ЗМІ відповідально ставитися до висвітлення діяльності, що належить до сфери публічного інтересу у відповідності до стандартів журналістської діяльності.**

IV. Висновки

Незалежна медійна рада вважає, що при трансляції випуску «Тютюнові війни» програми «Stop корупції» 5 канал припустився порушення стандарту достовірності подання інформації, відображеного у статті 59 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», тимчасом як видання «ДЕНЬГИ.ua» у матеріалі «Антитабачные активисты в Украине обслуживают

¹¹ <https://comments.ua/society/610445-antitabachniki-rabotayut-mezhdunarodnih.html>

¹² <http://interfax.com.ua/news/economic/482531.html>

¹³ <https://www.obozrevatel.com/economics/economy/antitabachniki-rabotayut-na-mezhdunarodnyih-proizvoditelej-sigaretsmi.htm>

¹⁴ https://gazeta.ua/ru/articles/life/_antitabachnye-obschestvennye-organizacii-rabotayut-v-interesah-zapadnyh-transnacionalnyh-tabachnyh-korporacij/818793

интересы транснациональных производителей» припустилося порушень стандартів достовірності й точності подання інформації.

Результати голосування: «За» — 11;

«Проти» — 0;

«Утримуюсь» — 0.

Голова Незалежної
медійної ради

Наталія Лигачова

Секретар Незалежної
медійної ради

Ігор Розкладай